

СЪВРЕМЕННИ ПОДХОДИ КЪМ ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО

Богдана Александрова

In this paper current approaches to the assessment of attention are presented. The initial discussion focuses on the traditional methods of clinical assessment: psychometric tests which provide indirect information about attention, specific neuropsychological tests of attention and direct behavioral observation and measurement. CNS evoked-potential correlates of attention are also reviewed. At the end, a new experimental assessment method, incorporating the concept of attention within the framework of Information Processing Theory and Sternberg's Additive Factor Method, is discussed. On the basis of recent research it is argued that the so called paradigmatic approach is a promising approach to the assessment of attention deficits.

Вниманието е един многоизмерен психологичен процес, тясно свързан както с всички познавателни процеси, така и с разнообразните взаимодействия между човека и околната среда. Вниманието е свързано със степента на общата реактивност към стимулацията от околната среда, общото състояние на бодърстване и будност (alertness or arousal). То е тясно преплетено и с две други състояния — разсеяност и импулсивност, както и с обхвата на възприятието и търсенето. Вниманието представлява един много важен аспект на психичната дейност, то е когнитивен опит, субективно очевиден за всеки, но труден за характеризирание.

Необходимостта от разбиране и изследване на вниманието се поражда от неговото почти повсеместно участие и въздействие върху другите когнитивни способности. Вниманието играе ключова роля не само при оценяването на останалите способности, но също така за самото им осъществяване. Това е особено демонстративно в случаите на деца с т. нар. разстройство с дефицит във вниманието (Attention Deficit Disorder with/without Hyperactivity, обозначавани съответно ADHD и ADD), при които се наблюдават многобройни допълнителни дефицити и недостатъчна ефективност в избора на стратегии за решаване на задачи в краткосрочната памет, за сканиране и търсене както при перцептивните, така и при паметовите задачи; при планиране, зрително-моторна координация и извършване на различни видове движения и действия. От друга страна, поради когнитив-

ните дефицити, които причиняват, нарушенията на вниманието се наблюдават при всички деца, които имат проблеми в развитието — като повече или по-малко изолирано явление или свързано с други синдроми и болестни единици.

Нашето разбиране и знанията ни за този сложен психологичен процес се основават предимно върху изследвания, осъществени и публикувани след 60-те години. Опитите да се дефинира вниманието като цялостна единица не са дали задоволителни резултати поради неговата свързаност с много и най-различни дейности и поведения и обозначаването чрез този термин на един сложен набор от познавателни дейности. Вероятно поради тази причина съвременните изследователи, за да улеснят неговото изучаване, го подразделят на по-специфични компоненти, според ситуацията или изискванията на задачата — обем на вниманието (*span of attention*), фокусирано внимание (*focused attention*), избирателно внимание (*selective attention*), способност за разпределяне на вниманието (*divided attention*), способност за продължителна концентрация или устойчивост на вниманието (*sustained attention*), някои говорят и за контролирано внимание (*controlled attention*). Трудността обаче остава, тъй като дори тези компоненти не могат лесно да се обособят и операционализират. Нещо повече, те се припокриват с други мисловни или невропсихологични конструкти, като например памет, формиране на понятия, планиране и извършване на определени действия и др.

Тъй като вниманието е обект на изучаване от изследователи в различни научни области, създадени са твърде разнообразни модели и теории за този психологичен процес. В последните 10—15 години се работи усилено за тяхното интегриране в рамките на единен невропсихологичен теоретичен модел, който да обсъжда вниманието както от познавателна, така и от гледна точка на невронните структури и механизми, и да обединява приносите на двата доминиращи подхода — когнитивния и поведенческия (Cohen, 1995). Този модел, или теоретична рамка, както авторът я нарича, обхваща и отразява общото между повечето модерни теории за вниманието, като се старее да запази онези характеристики, които обясняват някои уникални аспекти на процесите. Той се основава на известен брой когнитивно-поведенчески и структурно-функционални принципи, като предлага невропсихологична класификация на вниманието, основана на анализа на основните фактори, извлечени при експерименталното и клиничното изследване както на болни, така и на здрави хора. Тази класификация обединява четири първични фактора на вниманието, като всеки от тях има своите специфични компоненти, които го характеризират и спомагат за детайлното му изучаване и по-доброто му разбиране:

1. Подбор на сензорната информация;
2. Избор на отговор и контрол;
3. Обхват (капацитет) на вниманието и
4. Устойчивост на вниманието (при изпълнение на съответна задача).

Внимание и мозъчно съзряване

Важната роля, която вниманието играе при осъществяването на цялостната психична дейност на човека, е добре очертана още в работата на големия руски невропсихолог А. Р. Лурия. Основните принципи и идеи за функциониране